

Петровська І.І. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства та його роль у захисті прав людини. Матеріали круглого столу «Загальна декларація прав людини ООН 1948 року: стан реалізації в Україні» 10 грудня 2019 року / упорядник В.І. Розвадовський. Івано-Франківськ : ВДНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2020. С.42-45

<https://kkmtap.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/75/2020/03/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB%D1%83-%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D0%B5%D0%BC%D1%83-%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%9E%D0%9E%D0%9D-1948-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD-%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%B2-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-10-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D1%8F-2019-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf>

P 48

Загальна декларація прав людини ООН 1948 року: стан реалізації в Україні: матеріали круглого столу (м. Івано-Франківськ, 10 грудня 2019 року) / упорядник В. І. Розвадовський. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 122 с.

ISBN 978-966-640-477-3

У цьому збірнику вміщені матеріали наукових доповідей, повідомлені та інформацій, представлених на круглому столі, організованому кафедрою конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» і проведеному в Івано-Франківську 10 грудня 2019 року.

Для державних та муніципальних службовців, науковців, аспірантів, практикуючих юристів, та усіх тих, хто цікавиться станом реалізації положень Загальної декларації прав людини ООН 1948 року в українському законодавстві.

ISBN 978-966-640-477-3

© Навчально-науковий юридичний інститут, 2019
 © ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019

Петровська І. І., доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», доцент, кандидат юридичних наук.
Науковий консультант центру дослідження конституційної юстиції ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»

Верховенство права як принцип адміністративного судочинства та його роль у захисті прав людини

Для виокремлення змістового наповнення принципу верховенства права в адміністративному судочинстві варто звернутись до історичного розвитку даної категорії в праві.

Загалом, ідея верховенства права (Rule of law) досліджувалась у Європейській правовій доктрині (зокрема у Британії) з середини 19 століття. Основоположником даної категорії у правовій доктрині вважають Альберта Вен Дайсі (1835-1922). Вперше сформулювати поняття верховенства права намагався суддя лорд Томас Бінгем барон Корнхільський (1933-2010), в лекції «верховенство права». За Т. Бінгемом, складові верховенства права включали те, що: законодавча влада має приймати ясні й зрозумілі, передбачувані та доступні законодавчі акти, які забезпечують права людини; виконавча гілка влади має реалізувати свої повноваження розумно, добросовісно без перевищення меж і тільки для тих цілей, для яких вони надавались; судова влада має застосовувати закони однаково для всіх, суд має бути справедливим та доступним¹.

Звичайно ж, з розвитком правової та правозастосовчої доктрин даний принцип потребує постійного оновлення та уточнення змісту. Виникла потреба його закріплення на наддержавному рівні. З цього питання представники Венеціанської комісії (Європейської комісії за демократію через право, дорадчого органу Ради Європи з права щодо відповідності принципам та стандартам конституційного права) у доповіді окреслили обов'язкові елементи верховенства права, а саме: законність (включаючи демократичний, прозорий та підзвітний процес, дотримання приписів права),

¹ Писаренко Н.Б. Верховенство права в адміністративному судочинстві: від доктринальної ідеї до практичної імплементації. Вісник Національної академії правових наук України Том 25, № 1, 2018. С. 7

юридична визначеність, заборона свавілля; доступ до правосуддя, представленого незалежними та неупередженими судами, які здійснюють також і судовий нагляд за адміністративною діяльністю; дотримання прав людини, заборона дискримінації та рівність перед законом. У 2016 році дана комісія конкретизувала ці положення, розробивши детальний перелік. Основне спрямування діяльності щодо забезпечення верховенства права полягало в обмеженнях влади та незалежному контролі за органами публічної влади, також включались інші обов'язкові елементи верховенства права. Зокрема висока правова культура суспільства та точність законодавства (однозначність норм)².

Основоположний принцип верховенства права в адміністративному праві включає у себе такі складові як законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до незалежного та безстороннього суду, дотримання прав людини, заборона дискримінації та рівність перед законом³.

Принцип верховенства права виступає одним з постулатів правосуддя. Розглядаючи справу суд повинен застосовувати закон однаково для всіх; жодній особі чи групі осіб не можуть надаватися особливі юридичні привілеї. Під час вирішення конфлікту суд має надавати закону тлумачення у спосіб, що забезпечує пріоритет прав людини⁴, остаточні судові рішення не можуть піддаватися сумніву. Остаточні судові рішення не оскаржують ся, згідно європейської доктрини верховенства права і тому, що існування у державі суперечливих актів, ухвалених представниками вищих судів, вважається неприпустимим, верховенство права панує там, де владні інституції дотримуються всіх без винятку принципів-правил, названих Венеціанською комісією обов'язковими його елементами; нехтування хоча б одним із них призводить до ігнорування самої ідеї.

Вперше у процесуальному акті України принцип верховенства права закріплено Кодексом адміністративного судочинства України (КАСУ)⁵ як принцип судочинства (ч. 3 ст. 2). Опис його є у ст.8 КАСУ на основі зазначення, що суд під час вирішення адміністративної справи керується принципом верховенства права на основі якого людина, права і свободи

² European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2011). The rule of law. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDLAD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDLAD(2011)003rev-ukr)

³ Мельник Р.С., Мосьондз С.О. Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навч.пос. за ред. Мельника Р.С. К.: ЮрінкомІнтер; Буква Закону, 2018.64-65 с.

⁴ Писаренко Н.Б. Верховенство права в адміністративному судочинстві: від доктринальної ідеї до практичної імплементації. Вісник Національної академії правових наук України Том 25, № 1, 2018. С. 139

⁵ Кодекс адміністративного судочинства України, 2005. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

людини є найвищими цінностями та спрямовують діяльність держави. Звернення до суду за захистом прав і свобод людини від публічної влади на підставі Конституції України гарантується (пряма дія норм). Заборонено відмовляти у розгляді й вирішенні справи за мотивів неповноти, неясності, суперечливості, відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

Отже, тепер суддя повинен звертатися до Конституції України, якщо вважає, що якісь норми їй не відповідає, приймати рішення на підставі Основного Закону. Й тільки після цього звернутися до Верховного Суду України, щоб він ініціював розгляд Конституційним Судом питання, чи дійсно згадані норми не відповідають Конституції.⁶

Ще одна складова принципу верховенства права включає положення про те, що суди під час розгляду справ мають враховувати судову практику Європейського суду з прав людини (ЄвроСуд). Наприклад, у рішення за податковим спором Шчокін проти України (2010) Європейським Судом з прав людини встановлено порушення статті 1 протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки заявника було зобов'язано сплатити додаткову суму прибуткового податку з його доходу, отриманого не за місцем основної роботи при наявності суперечності між Декретом Кабінету Міністрів України та Указом Президента України, які регулювали питання оподаткування доходів громадян⁷. ЄвроСуд констатував порушення таких вимог верховенства права як законність, юридична визначеність, заборона свавілля. Тобто розширив розуміння даного принципу, не обмежуючи його тільки «буквою закону». Така ж позиція є у рішенні Конституційного Суду України від 2.11.2004, де зазначається, що верховенство права не обмежується тільки законодавством, а й включає інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, зумовлені історично досягнутим рівнем суспільства. Всі ці елементи об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості.⁸

Отже, доктрина верховенства права відображена в міжнародних та національних правових документах і визначає його у широкому та вузькому розумінні. Формальний (вузький) підхід визначає верховенство права як

⁶ Веремко В. Серед складових верховенства права законність - на першому місці. Закон і бізнес. Випуск №6 (1356). URL: <https://zib.com.ua/ua/131831-sered-skladovih-verhovenstva-prava-zakonnist-na-pershomu-mi.html>

⁷ European Court of Human Rights. (2010). Case of Shchokin v. Ukraine. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_858

⁸ Воліна Т. Українські юристи розроблять власне бачення концепції верховенства права. Закон і бізнес. Випуск №6 (1356). URL: <https://zib.com.ua/ua/131821-ukrainski-yuristi-rozroblyat-vlasne-bachennya-koncepcii-verh.html>

фундаментальний правовий принцип, на основі якого жодна людина не стоїть вище від закону і ніхто не може бути притягнений до юридичної відповідальності без вчинення правопорушення та без проходження спеціальної процедури розгляду і з'ясування об'єктивної істини у справі. Проте не всі правові закони досконалі, тому у широкому розумінні верховенство права включає не тільки використання нормативних приписів, а й їх оцінку на відповідність природній концепції прав людини та міжнародним стандартам.